

Gwendal Fossois

FILOZOFIA
MĂICULUI PRINȚ
Înțelepciune, identitate și fericire

Traducere: Marilena Dumitrescu

NICULESCU

CUPRINS

Desenează-mi filozofia...	9
<i>Mică poveste filozofică</i>	15
1. O anchetă inițiatică	17
2. Lecțiile Micului Prinț	33
<i>Identitatea și existența sinelui</i>	53
1. Micule Prinț, cine ești tu?	55
2. Sensul existenței.....	64
3. Fiecare cu planeta sa	78
<i>Societatea, cu siguranță foarte, foarte ciudată</i>	85
1. Apelul la rațiune sau tehnica baobabului	86
2. Puterea nerațională a omului	102
3. Lucrurile serioase ale oamenilor mari	115
<i>Etica Micului Prinț</i>	131
1. Omul, idealul lui Saint-Exupéry	133
2. Inima oamenilor și responsabilitatea colectivității	145
3. Sfârșitul călătoriei, de la vulpe la floare.....	155
Desenează-mi iubirea.....	169
Index de filozofi și autori	175
Index de noțiuni filozofice.....	177

 ÎN CHEIE FILOZOFICĂ

Desenează-mi filozofia...	9
Morala filozofilor	20
La originea poveștii filozofice	25
Ce este metafizica?	28
În zorii adevărului (1)	31
Platon și Dialogurile sale	36
Cine este Descartes?	44
Filozofii și Al Doilea Război Mondial	50
Identitatea în filozofie	57
Henri Bergson, renașterea filozofiei contemporane...	63
Ce este meditația?	68
Existențialismul la Sartre...	72
Camus și absurdul	76
Curățenia sufletului, sursă a filozofiei morale...	83
Ce este starea naturală?	89
Virtutea sub toate formele ei...	96
Elogiul blândeții	100
Ce este pasiunea?	105
Iluminismul față în față cu absolutismul...	110
Trebuie să fie justiția neutră?...	113

Filozofii și banii.	120
Științele și societatea.	124
Micul Prinț și contractul social.	128
O filozofie a valorilor	134
Ce este umanismul?	139
Nietzsche și über-mensch	143
Ce este filozofia acțiunii?	149
Responsabilitatea în filozofie.	153
Omul și divertismentul la Pascal	157
În zorii adevărului (2)	162
Originea iubirii.	167
Desenează-mi iubirea...	169

IDENTITATEA ȘI EXISTENȚA SINELUI

Dacă în narațiune folosește fantasticul, din punctul de vedere al conceptului povestea filozofică conține întrebări existențialiste; este integral sensul unei căutări inițiatice, oricare ar fi aceea: Cine sunt eu? La ce sunt de folos? Care este sensul vieții mele? Care este finalitatea ei?

Micul Prinț este destul de clar în această privință: prin intermediul acestei duble experiențe a *sinelui*, aceea a băiatului și aceea a pilotului, Saint-Exupéry pune sub semnul întrebării raportul pe care îl avem cu noi înșine, dar și cu ceilalți. Are existența sens dacă nu avem o floare pe care o iubim? Dar dacă nu am îmblânzit pe nimeni?

Să ne amintim contextul special în care a fost scris textul: autorul era la vremea aceea exilat în Statele Unite, departe de familia a cărei soartă este amenințată de Franța regimului de la Vichy și de apropierea de nazism, de oroarea lagărelor de concentrare – realitatea lagărelor de exterminare nu va fi cunoscută decât la ieșirea din război – care semnaleză deja o negare a ființei umane, o *negare a existenței*. Și există acest prieten evreu, Léon Werth, care riscă mult rămânând în Hexagon... Cât despre Saint-Exupéry, el este departe de aceste orori și tocmai această singurătate se exprimă în

primul rând în *Micul Prinț*. Dar, singurătatea duce la întrebări identitare, chiar înainte de a fi atenți la finalitatea lui Pascal (moartea, voalată de divertisment) și înainte de confruntarea cu contradicția lui Camus (cum trăiești într-o lume absurdă, o lume lipsită de sens?).

Prin intermediul acestei povești, Saint-Exupéry împrumută o cale metafizică fundamentală și ne conduce treptat pe același drum: dacă micul prinț *este*, dacă pilotul *este*, noi înșine ce suntem? Cine sunt eu? La ce sunt de folos?

1. MICULE PRINȚ, CINE EȘTI TU?

Intervenția miraculoasă a micului prinț în istorisire semnaleză o primă confruntare simbolică: aceea a omului adult și a copilului. Acest raport conflictual se exprimă prin lipsa de înțelegere a pilotului, care este totodată aceea, primară, a cititorului; omulețul, venit de nicăieri, cere să i se deseneze o oaie: lipsă de înțelegere a aviatorului care se execută, în cele din urmă, pentru că nu poți să nu asculți, spune el, când te afli în fața unui mare mister ca acesta. „Este un roman bazat pe confruntarea explicită dintre un adult și un copil și pe integrarea unei povești pentru copii într-un roman destinat oamenilor mari și scris la persoana întâi”, explică Philippe Forest⁶¹.

Dar, din această apariție se naște un efect de simetrie, același efect care elimină rapid confruntarea: adultul față în față cu copilul și invers, copilul în fața adultului. Această dualitate este permisă de construcția narativă a poveștii; enunțul dublu nu privilegiază un destinatar față de altul: *Micul Prinț* este la fel de lizibil și comprehensibil pentru un copil ca și pentru un adult. Acesta este unul dintre sensurile primului capitol, în care naratorul adult – povestindu-și necazurile cu oamenii mari, incapabili să înțeleagă desenul unui șarpe boa întreg sau spintecat – se reaşază singur în experiența de copil.

Prin acest procedeu de inversiune, ne spune Philippe Forest, Saint-Exupéry își propune să recreeze *mitul*

⁶¹ Philippe Forest, „Pourquoi il faut relire *Le Petit Prince* d'Antoine de Saint-Exupéry,” conferință înregistrată în 2013 la Universitatea din Nantes, podcast pe franceculture.fr, 2017 (consultat în aprilie 2021).

copilăriei, așa cum o fac și alte cărți pentru copii: *Alice*, *Peter Pan*, *Pinocchio* etc. Mitul este acela care a fost definit de Roland Barthes, adică o creație ideologică ce, în romanele destinate tinerilor, nu mai vizează doar să educe.

Raportul surprinzător și brutal totodată, pe care îl țese Saint-Exupéry între micul prinț și pilot, ține de această interogație esențială: ce sens conferim ideologiei mitului? Dar legătura dintre cele două personaje se bazează pe o transpunere care face din *Micul Prinț* un adevărat tratat existențial: „Este autoportretul său dublu pe care ni-l propune Saint-Exupéry, ne spune din nou Philippe Forest⁶², autoportretul său ca adult-copil și de asemenea autoportretul său de copil-adult.”

Din acest punct de vedere, pilotul și micul prinț există ca reflectări inversate ale aceleiași oglinzi. Ele nu se opun atât din perspectiva vârstei, cât mai ales din aceea a capacității de a înțelege: adultul este protectorul copilului, pentru că are capacitatea fizică necesară; iar copilul îl educă pe adult, pentru că are această capacitate psihică. Prin urmare, cele două figuri se susțin simbolic. Moartea copilului permite renașterea adultului. Și invers.

În această cheie de lectură, schimburile dintre pilot și micul prinț sună ca *Dialogurile* lui Platon⁶³.

⁶² Philippe Forest, *op.cit.*

⁶³ Despre metoda platoniciană, citiți „Platon și Dialogurile sale”, pagina 36.

IDENTITATEA ÎN FILOZOFIE

Cine sunt eu? Ce sunt eu? Cum sunt eu? Aceste trei întrebări, pe care fiecare dintre noi ni le punem în fiecare zi, arată dificultatea de a rezuma chestiunea identității într-un singur răspuns. În filozofie și în psihologie, termenul acoperă într-adevăr mai multe noțiuni⁶⁴:

- *identitatea calitativă*: sunt o ființă umană ca toate celelalte – nu pot fi deosebită de celelalte ființe umane din punctul de vedere al calității;
- *identitatea numerică*: nu sunt identic decât cu mine însumi, chiar dacă îmi schimb ținuta, pentru că în univers nu există decât un singur eu;
- *identitate personală*: sunt ceea ce sunt și știu că sunt acest lucru, prin unitatea mea, prin experiența mea, prin trecutul meu și toate acestea chiar dacă mă schimb;
- *identitatea specifică*: sunt la fel ca altul, fiindcă avem în comun aceeași apartenență la ceva, de exemplu, la convingerile politice;
- *identitatea colectivă*: sunt la fel ca altul pentru că avem în comun aceleași coduri culturale, naționale și aceeași memorie colectivă (eu sunt american, eu sunt englez, eu sunt francez etc.).

⁶⁴ Citiți mai ales Stéphane Chauvier, „La question philosophique de l’identité personnelle”, în Catherine Halpern (dir.), *Identité(s). L’individu, le groupe, la société (Identitatea. Individul, grupul, societatea)*, Editura Sciences Humaines, Auxerre, 2016.

Această temă este fundamentală în lucrările metafizice, pentru că din identitate decurge raportul cu ceilalți și cu toate lucrurile înconjurătoare. Ea a fost pusă în discuție cel puțin de pe timpul lui Platon și a stat la originea ideilor dezvoltate de un număr mare de filozofi.

Pentru John Locke, de exemplu, „Cum aceeași conștiință face ca un om să fie egal cu el însuși, identitatea personală nu depinde decât de ea [...]. Într-adevăr, atât timp cât o ființă inteligentă poate repeta în sine a sa ideea unei acțiuni trecute cu aceeași conștiință pe care a avut-o prima dată și cu aceeași pe care o are într-o acțiune prezentă, până aici ea are același sine. Căci prin conștiința gândurilor și acțiunilor prezente, pe care o are în sine, ea este în acest moment aceeași cu sine; și din aceeași rațiune ea va avea același sine atât timp cât această conștiință se poate întinde la acțiunile trecute sau viitoare [...]”⁶⁵.

⁶⁵ John Locke, *Essai philosophique concernant l'entendement humain* (Eseu filozofic asupra intelectului omenesc), traducere de Pierre Coste, Pierre Mortier, Amsterdam, 1735 (1689 pentru ediția originală).

Pilotule, adu-ți aminte!

La John Locke, teză reluată și dezvoltată de Paul Ricoeur, memoria stă la temelia identității: „Cunoașterea de sine derivă numai din experiența pe care o are fiecare cu el însuși [...]. Astfel, mă reprezint ca unitate prin conștiința pe care o am în legătură cu mine însumi, ajungând prin intermediul amintirilor la amintirile anumitor episoade din experiența mea, despre care știu că aparțin aceluiasi sine, chiar dacă fac trimitere la epoci și locuri diferite⁶⁶.” Și criticii nu s-au înșelat, identitatea nu se poate rezuma numai la conștiința de sine, deoarece uitarea, care fragmentează memoria, nu pune sub semnul întrebării identitatea individului⁶⁷. Cu toate acestea, teoria scoate în evidență legăturile puternice păstrate de memorie cu experiența trecută și definiția identității, pentru că, în mod conștient sau nu, noi suntem produsul trecutului nostru. Memoria pune bazele originilor și legitimează reprezentarea pe care o avem despre noi înșine. Ea emană totodată, după cum ne spune naratorul în *Micul Prinț*, din lumea copilăriei, un gând simbolist la care Saint-Exupéry ține mult: „De unde provin eu? Provin din copilăria mea, ca și cum aș proveni dintr-o țară⁶⁸.”

⁶⁶ Jeffrey Andrew Barash, „L’abîme de la mémoire. La mémoire collective entre expérience personnelle et identité politique,” în *Cités. La nation: renouvellement ou déclin? Identités nationales et réécritures des histoires*, 2007/1 (nr. 29).

⁶⁷ Cel mai frapant exemplu este cazul unei persoane care suferă de maladia Alzheimer: persoana respectivă continuă să fie o ființă umană, desigur, cu o identitate proprie. Citiți mai ales Michel Malherbe, „Philosophie à l’épreuve des faits: mémoire et identité,” în *Cahiers philosophiques. La mémoire*, 2017/2 (Nr. 149).

⁶⁸ Antoine de Saint-Exupéry, *Pilote de guerre (Pilot de război)*, Gallimard, Paris, 1942.

Tocmai această concepție despre memorie duce mai departe narațiunea din poveste, chiar de la primele pagini. *Micul Prinț* este istorisirea unor amintiri suprapuse, de o complexitate uluitoare: istorisirea micului prinț este inserată în istorisirea aventurii pilotului, care la rândul ei este inclusă în prezentul narațiunii, adică în acela al cititorului. Iar naratorul spune el însuși: trebuie desenat rapid pentru a lăsa o urmă înainte de a fi uitat, înainte de a fi deformat pentru a le permite altora, și mai ales copiilor, să se construiască în cunoștință de cauză. Acesta este sensul primar al desenului care reprezintă planeta cu baobabi (vezi pagina 95).

Astfel, desenul acționează ca un reper fotografic, o mărturie despre ce a trăit pilotul. Reperul este însă aleatoriu, inexact, deoarece pilotul nu este un desenator prea bun – spune el – și din punctul de vedere al narațiunii, sprijină verva poetică a poveștii. Argumentul are greutate când înțelegem că autorul a transpus în poveste propria sa experiență de aviator. Amintirile lui de om, mai ales cele relatate în *Pământ al oamenilor*, marchează tot atâtea etape ce își găsesc un puternic ecou în *Micul Prinț*: pana din deșert, foamea, setea, frica de moarte și de uitare, singurătatea – chiar dacă este însoțit de mecanicul lui, André Prévot – prezența fenecului, căutarea unei fântâni ca sursă posibilă și ultimă a supraviețuirii...

Subiectul memoriei a suscitat interesul mai multor filosofi; memoria este legată de conștiința de sine, de trecutul fiecăruia, de propriile valori... Prin urmare, este o temă metafizică prin excelență. Iar Bergson este unul dintre gânditorii care s-au interesat îndeaproape de această chestiune. El definește două tipuri de memorie⁶⁹:

⁶⁹ Henri Bergson, *Matière et mémoire. Essai sur la relation du corps à l'esprit (Materia și memoria. Eseu privind relația dintre corp și*

- memoria obișnuință, care este automată și utilă (o lecție învățată pe dinafară, de exemplu);
- memoria amintire, care este „adevărata” memorie, spirituală și gratuită (amintirea că ai învățat acea lecție).

Raportul cu memoria ne trimite direct la experiența trecută. Astfel, Bergson teoretizează că:

- spiritul este orientat spre trecut – în acest sens memoria participă la identitate;
- cât privește corpul, acesta se află în prezent: el permite trăirea experienței directe a sensibilului.

Această distincție stabilește faptul că conștiința unui subiect depinde de capacitatea acestuia de a o interpreta în funcție de propria memorie, în timp ce corpul, dimpotrivă, reacționează în mod automat prin *stimuli*, fără conștiință gânditoare. El adaugă că „memoria furnizează un punct de contact între corp și spirit. Amintirea reprezintă punctul în care se intersectează spiritul și materia⁷⁰.” Cu alte cuvinte, amintirea este în mod necesar o amintire a experienței, iar experiența trece și prin raportul cu corpul.

În *Micul Prinț*, așa cum am văzut, amintirea trece în mod esențial prin desen: desenul micului prinț, cel mai bun pe care reușește să-l realizeze din memorie naratorul, dar și cele din ultimele capitole, unde cele două personaje înaintează spre fântână, înainte de a se despărți. Din acest punct de vedere ilustrația care încheie povestea este revelatoare: vedem

spirit), Presses Universitaires de France, Paris, 2012 (1896 pentru ediția originală).

⁷⁰ *Ibid.*

1. The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions and activities. It emphasizes that this is crucial for ensuring transparency and accountability in the organization's operations.

2. The second part outlines the various methods and tools used to collect and analyze data. This includes the use of surveys, interviews, and focus groups to gather qualitative information, as well as the application of statistical software for quantitative analysis.

3. The third part details the process of identifying and measuring key performance indicators (KPIs). It explains how these indicators are selected based on the organization's strategic goals and how they are used to track progress and identify areas for improvement.

4. The fourth part discusses the challenges and limitations of data analysis. It highlights the potential for bias in data collection and the importance of using appropriate statistical techniques to minimize these risks.

5. The fifth part provides a summary of the findings and conclusions drawn from the analysis. It identifies the main trends and insights and offers recommendations for future research and action.